

ЗАШТО ЈАСТРЕБАЧКИ А НЕ ТОПЛИЧКИ НОП ОДРЕД

Позната је чињеница о формирању и постојању Топличког НОП одреда, не само у Топлици, већ и даље. Међутим, мање је позната чињеница да се тај одред угасио или расформирано и као такав престао да дејствује, те је потребно дати неколико напомена за све који желе да знају историјат постојања Топличког, односно Јастребачког НОП одреда.

У периоду непријатељске офанзиве, у фебруару 1942. године, на састанку партијског руководства у селу Прекадину, дискутовано је о формирању два партизанска одреда у Топлици, с обзиром на околност да је бугарски окупатор дошао у Топлицу, те да ће он настојати да поседне и користи друм и пругу долином реке Топлице, што је и учинио, и неће бити могуће јединствено командовање, а самим тим и дејство овог одреда као до доласка бугарског окупатора. Поред тога, Топлица као река у зимским и јесењим данима представљала је препреку. Но, у вези с тим није донета коначна одлука, те није ни дошло до формирања два одреда. Значи, то је био само разговор и на томе се остало, тј. Топлички НОП одред остао је једини на подручју Топлице. Седам дана после овог састанка, 10. и 19. фебруара 1942. године, у селу Статовцу, одређен је нови штаб Топличког НОП одреда, у саставу: Димитрије Писковић Трнавац, командант: Иван Фапчић Ђура, политички комесар и Драги Стаменковић Срба, партијски руководилац Одреда. Овај штаб примио је руковођење свим партизанским снагама у Топлици. Међутим, у пролеће 1942. године, без икакве одлуке (бар колико је у документима забележено), престао је да се помиње као Топлички НОП одред, већ се појављује као Јастребачки НОП одред. По први пут у документацији се помиње као Јастребачки НОП одред 11. маја 1942. године у извештају секретара партијског Поверенства за нишку област, упућеном ПК КПЈ за Србију.²³³⁾

²³³⁾ Зборник НОР-а, том I, књ. 3, док. 72.

О промени имена том партизанском одреду, колико је до сада познато, није донета никаква одлука. Василије Буха Јова,²³⁴⁾ који, узгред буди речено, никада није дошао у Одред, чим су престале да дејствују партизанске јединице јужно од реке Топлице променио је име Одреду, што је са историјског, а посебно научног становишта потпуно неприхватљиво. На основу његовог писма упућеног Покрајинском комитету, Главни штаб за Србију и ПК КПЈ за Србију отпочели су писмену преписку са Јастребачким НОП одредом. Штаб Топличког НОП одреда, суочен са чињеницом да му виша руководства упућују писма као Јастребачком НОП одреду, примио је то као коначну одлуку о промени имена, не правећи питање зашто. Да ли је партијско руководство, ОК КПЈ за Ниш или неко друго, о томе дискутовало и донело такву одлуку није познато. Из документа који се цитира види се да је ово настало само из непознавања ситуације. У свом извештају, Василије Буха, 11. маја 1942. године, каже:

»Одреди нишког округа углавном су сачувани. Међу њима најбољи су Јастребачки и Нишавски одред, који имају по 150 бораца и воде стално акције. Топлички и Озренски одред имали су доста губитака...«.)

Из овог се види да Буха није имао представу о Топлици, а још мање о партизанским одредима у њој. Узгред, у времену када он шаље овај извештај Топлички НОП одред бројао је преко 200 бораца.

Према подручју дејства, назив Јастребачки НОП одред можда је у датом моменту био адекватнији од назива Топлички НОП одред, будући да је одред у то време дејствовао искључиво у подножју Јастрепца, захватајући подједнако Топлицу и Мораву. Усмеравање дејстава ка том подручју уследило је од почетка непријатељске офанзиве, која је завршена априла 1942. године, а у којој су јединице Топличког НОП одреда јужно од реке Топлице претрпеле доста велике губитке. Непријатељска офанзива, која је непрекидно трајала преко два и по месеца, учинила је да су све партизанске снаге на подручју Јастрепца (чете Топличког НОП одреда и Расински НОП одред) биле под јединственом командом до 1. маја 1942. године, када се Расински НОП одред издвојио из састава Топличког НОП одреда и прешао на северне падине Јастреп-

²³⁴⁾ Буха Василије Јова, члаи Покрајинског комитета КПЈ за Србију, 1943. године ухапшен, слабо се држао у затвору и постао издајник.

²³⁵⁾ Зборник НОР-а, том I, књ. 3, док. 72.

ца, тј. на подручје Расине. Топлички НОП одред својим снагама остаје да дејствује на терену Топлице и Мораве, за разлику од времена пре непријатељске офанзиве знатно више у Морави, јер је до тада само повремено упадао на то подручје.

Тако оријентисан у своје дејству, овај партизански одред појединачно је предузимав акције у борби против окупатора на територији Мораве и спречавао успостављање његове власти, издавао прогласе, летке и сл. за ту, јединствену територију. Његова дејства јужно од реке Топлице, иако нису била ограничена »кинеским зидом«, ипак их је било тешко изводити и у периоду од априла до јуна нису извођена. Већ у јуну Главни штаб за Србију наређује Јастребачком, односно Топличком НОП одреду, да поново оформи своје јединице јужно од реке Топлице, на Пасјачи, што значи да његова улога као Топличког НОП одреда није престала. Штаб овог одреда извршио је наређење Главног штаба, и већ 7. јула 1942. године од бораца са Пасјаче, и 13 бораца са Јастрепца оформио је партизанску чету, која је била непосредно под његовом командом. Та чета остала је под командом Одреда до септембра 1942. године, када је ушла у састав Јабланичко-Пасјачког НОП одреда, који се управо формирао од Пасјачке чете Топличког НОП одреда и Јабланичког одреда, који је у то време бројао око 60 бораца, а Пасјачка чета 40 бораца.

Из наведених чињеница се види да Топлички НОП одред, као такав, постоји од 3. августа 1941. до краја фебруара 1943. године, док Јастребачки одред, као организацијска јединица, до тада није постојао. Јастребачки НОП одред настао је тек када се Трећи батаљон (Јастребачки) Првог јужноморавског одреда издвојио из састава овог одреда и постао самостални Јастребачки НОП одред. То је било у јесен 1943. године. Његов први командант био је Станимир Јовановић Јова.²³⁶⁾ Према томе, ради историјске истине, Топлички одред требало је да постоји од његовог формирања, 3. августа 1941. године до 20. фебруара 1943, године, када је коначно ушао у састав Првог јужноморавског НОП одреда. А ако га опредељујемо када су под његовом командом биле све партизанске јединице које су се бориле у Топлици, тада је то септембар 1942. године, а никако не мај 1942. године. Према томе, ако већ треба да буде Јастребачки, то може бити од септембра 1942. до фебруара 1943, када је из његовог састава изашла Пасјачка чета и са Јабланичким одредом формирала Јабланичко—Пасјачки одред.

²³⁶⁾ Јовановић Станимир Јова, командант 5. српске ударне бригаде, генерал-мајор ЈНА у пензији.